

Дальший економічний і культурний розвиток вимагав корінних змін в монетній справі. Реформою за Петра I була створена нова грошова система, на відміну від вагової, на десятичній основі. Суть її в тому, що копійка відноситься до основної грошової одиниці, як один до ста, решта ж номіналів, що знаходяться між ними і поза ними, тобто монети вартістю більше карбованця, мають другорядне значення і при підбиранні визначаються тільки арифметичним розрахунком.

По цьому принципу вперше в Росії була винайдена канцелярська рахівниця.

Реформа відбувалась протягом двадцяти років. Нова російська монета полегшувала розрахунки, робила легшими торгівлі зв'язки.

У процесі розвитку торгівлі виявилось, що платіжну функцію всередині країни можуть виконувати знаки, що не мають самостійної вартості. У 1769 році були випущені перші російські паперові гроші.

Володимир ЗАДКО.

ПОВЕРНЕННЯ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

У музеї М. Коцюбинського 30 вересня цього року, в межах «Дня Софії», та науково-практичної конференції «Спадщина Софії Русової та її значення в духовному і національному відродженні України», проведеного Чернігівським відділом Союзу Українок, на якій йшла мова про видатного педагога, професора, члена Уряду Української Народної Республіки, одну з фундаторок Союзу Українок, Софію Русову та її педагогічне вчення, відбулася презентація Чернігівської міської організації Педагогічного товариства імені ще одного видатного педагога та ще одного нашого земляка — Григорія Ващенко.

Видатний український педагог, професор Григорій Ващенко народився 23 квітня 1878 р. в селі Богданівці, що на Прилуччині (нині — Чернігівська область), в старій козацькій родині. Помер в Мюнхені (Німеччина) 2 травня 1967 року.

З природи м'який і мрійливий, побожний і віруючий, Григорій бажав стати священником і навчався в духовних семінаріях в Ромнах і в Полтаві, де в той час давали міцні знання і непогану освіту. Тут під впливом творів Т. Шевченка, Л. Українки та інших класиків української літератури в нього пробуджується національна свідомість і Григорій навіть пробує свої сили у поезії та літературній прозі українською мовою, а знайомство з такими видатними в майбутньому політичними і суспільними діячами, як, наприклад, Симон Петлюра, ще ефективніше формує світогляд юнака. Проте подальше навчання у духовних навчальних закладах тодішньої Росії розчарувало молодого Ващенко, бо вже у Московській Духовній Академії він яскраво побачив забриханість і скептицизм, безвір'я та цинізм священників православ'я московського зразка. Закінчивши Академію, Григорій не схотів бути священником і з 1903 року починає вчителювати в Полтавській Єпархіальній жіночій школі.

Революція 1905 року застає Ващенко викладачем Полтавської комерційної школи, але за його симпатії до революціонерів проти московського самодержав'я його переслідують і молодому викладачеві доводиться кілька разів переїжджати — то в Росію, то на Поділля — і лише у 1912 році він знову має змогу повернутися до Полтави, де продовжує викладацьку діяльність і в комерційній школі, і в духовній семінарії, і в жіночій гімназії. Ставлячись творчо до роботи вчителя, Ващенко цікавиться науковими розробками з педагогіки та психології. Зокрема, великий вплив на нього в цей час мали роботи видатного вченого, лікаря-педагога і психолога Петра Лестафта.

Революція 1917 року, створення Української Центральної Ради поставили перед шкільництвом нові завдання і, перш за все — розбудови національної системи освіти. Уряд молодой України в ті важкі часи розумів важливість цього завдання і повсюдно створював курси перепідготовки вчителів. Як лектор на таких курсах у Полтаві, Прилуках, Ромнах Григорій Ващенко наполегливо працює над піднесенням рівня національної свідомості і патріотизму вчителів та викладає новий зміст в програму навчання та виховання молоді. У кінці 1917 року він стає лектором Полтавського Учительського інституту, а з 1918 року — доцентом психології Полтавського Університету.

Відданість справі свого народу та його державності, незламність у світоглядних національно-релігійних переконаннях Григорія Ващенко зустрічали як підтримку з боку студентів, так і глухо приховану ворожнечу з боку викладачів — росіян та зденационалізованих українців-«малоросів». Ці люди не пропустили зручного моменту і коли в серпні 1919 року Полтавщину окупували денікінці, «мазепинця» Ващенко заарештовують і лише чудом він уникає розстрілу.

Та ось громадянська війна закінчена. Ващенко продовжує педагогічну діяльність, хоч дедалі більше переконується, що нова, тепер вже комуністична, влада зовсім не

зацікавлена у збереженні душі українського народу, його споконвічних традицій, мови та культури. Навпаки, прикриваючись новою ідеологічною машкарою, російський імперіалізм продовжує свою колонізаторську, русифікаторську діяльність ще з більшою жорстокістю та неприхованим цинізмом.

Деяке полегшення принесли роки так званої «українізації», а фактично — де-русифікації України. У цей час Ващенко стає професором педагогіки і завідуючим кафедрою педагогіки у Полтавському педагогічному інституті, керівником аспірантської групи, видає свою педагогічно-дидактичну працю «Загальні методи навчання», яка стала підручником всіх учбових закладів в Україні.

Та репресії проти української інтелігенції не забарилися. Вже 1933 року праці Ващенко вилучають з ужитку і знищують як «буржуазно-націоналістичні», а їх автора звільняють з роботи і на нього заводять «справу». Лише втеча з України в Росію та робота в Сталінградському педагогічному інституті врятувала Ващенко в той момент. Повернутися в Україну йому вдається тільки 1940 року.

Прихід німецького окупанта в Україну застає Ващенко в Полтаві, де він знову працює, стає редактором газети «Полтавське Слово», поскільки вище шкільництво було припинене. Але, не побажавши відступати на Схід із «переможною» Червоною Армією, він не чекав добра і від її повернення. Тому 1944 року педагог Григорій Ващенко виїжджає з України на Захід, а невдовзі стає професором Українського Вільного Університету у Мюнхені, де і пропрацював решту свого, такого непростого, життя. Саме тут, на землі Баварії, було написано найбільше праць Ващенко, які і склали основу його педагогічної та виховної системи. Серед них — «Виховний ідеал», «Виховання волі і характеру», «Загальні методи навчання», «Основи естетичного виховання», «Завдання виховання української молоді», «Виховання мужності і героїстів», «Виховання любові до Батьківщини» та багато, багато інших.

Широта кругозору Г. Ващенко, його фундаментальне знання української історії і розвитку етнопсихології українського народу дозволили йому стати на високий ступінь в трактуванні педагогічних проблем під кутом вирощування молодого покоління у відповідності з психоструктурою українця, збудованої протягом століть. Г. Ващенко, високо цінуючи людську гідність, неодноразово підкреслює, що в перенесенні на народ вона дає поняття національної гідності, втрата якої в народних масах веде до звиродніння народу, який стає логноєм для поневолювачів. Навпаки, наявність національної гідності в народі надає йому стійкості і витривалості й веде до героїзму, якщо нація в небезпеці.

Велику увагу Григорій Ващенко приділяв формуванню світогляду українця, основанийому на релігійному, ідеалістичному світоспринятті. Показуючи, що матеріалізм як філософія, є чужий українській духовності, Ващенко доводить, що прийняття його за свою філософію, ми перестаємо бути собою, втрачаємо своє національне самобутнє «Я».

Мету життя людини, а отже, і мету всього виховного процесу, Григорій Ващенко формулював, як службу Богові і Україні. І ця служба полягає, перш за все, у виконанні найважливішої заповіді — любові до ближнього: любові до членів родини, до роду і народу, до всього людства. Але людство в своєму розвитку сформувало національні спільноти — нації, — які живуть на своїх територіях, зберігають і боронять їх і своїх членів. До найважливіших ознак нації належать мова і культура, які стають ніби душою нації. Життя нації залежить від її спроможності захистити себе від зовнішніх агресорів та внутрішніх хвороб. Такий імунітет дають здорові традиції, що передаються з роду в рід і творять національну пам'ять: «Любити Україну — її природу та звичаї». Але найбільш успішною формою захисту для нації є її власна незалежна держава. Усвідомлення цієї істини спонукає членів нації до тісної солідарності і служби їй. Така є логіка національно думачої людини, таким є ващенкоівський імператив виховання «Бог і Україна».

Велику роль у вихованні приділяв Г. Ващенко молодіжним організаціям, які мають тісно співпрацювати зі школою і з родиною. Завданням їх, крім виховання патріотизму, має бути плекання винахідливості та творчості.

Наче зазираючи у наш сьогоднішній нелегкий день, Григорій Ващенко застерігав своїх учнів перед легковаженням проблеми посткомуністичного суспільства, в якому залишається ще багато намулу комуністичної системи, який доведеться прочищати протягом довгого часу. Це стосується в першу чергу освітньо-виховної ниви, де комуністична система запустила глибоко свої стереотипи. Позбутися їх буде чи не найважчим завданням нових педагогічних кадрів, але ці нові кадри теж ще треба виховати.

Поданий вище короткий огляд педагогічних поглядів нашого видатного земляка свідчить про актуальність для сучасного стану освітнього процесу в Україні як педагогічної системи Григорія Ващенко, так і його виховного ідеалу. Зараз, коли старі ідеологічні схеми розвіялися вітром історії, вчитель, — навіть той, який щиро хоче працювати на ниві української освіти, не кажучи вже про тих, хто свідомо ухиляється від нових підходів, ховаючи свою нездатність або небажання за дешевою дема-

гогією, — не має чітких, науково обґрунтованих рекомендацій щодо ведення виховної роботи в нових умовах. Тому сьогодні педагогічна спадщина Григорія Ващенко — неоціненний скарб для вчителів, вихователів дитячих садків, для студентів педінститутів. А оскільки держава, зайнята економічними проблемами, не спроможна зараз приділити належну увагу питанням освіти та виховання, створення Педагогічного товариства імені Григорія Ващенко, яке бере на себе пропаганду поглядів та педагогічної системи видатного педагога, видання та поширення його праць, є надзвичайно на часі.

Побажаємо новоствореному Товариству всіляких успіхів, на освітній ниві!

Раїса РЕШЕТНИК.

ДРАГОМИРОВ НА ДУНАУ

Цього року виповнюється 165 років з дня народження видатного воєначальника, уродженця Конотопщини, Михайла Івановича Драгомирова. Про його життя і діяльність написано досить багато, тому варто обмежитись одним епізодом, який чомусь майже не цікавив дослідників. Автор має на увазі блискучу операцію російських військ у російсько-турецькій війні 1877—1878 років — форсування Дунаю, яка була здійснена під командуванням нашого земляка.

Ця війна залишила слід у світовій історії, як війна, під час якої балканські народи отримали незалежність від Туреччини. Формальним її початком став оголошений 12(24) квітня 1877 року царський маніфест, згідно з яким в той же день російські війська перейшли румунський кордон. Метою війни оголошувалось покращення долі християнських народів, які знаходилися під турецьким гнітом.

Після переходу румунського кордону російські війська рушили в напрямку Дунаю. Просування військ гальмувалось весняним бездоріжжям і слабкістю румунської залізниці, котра унеможливила заплановані перевезення військ. Лише в двадцятих числах червня розгортання Дунайської армії можна було вважати закінченим. Після цього розпочалась підготовка до форсування Дунаю. Фактичним керівником цієї операції був генерал-майор М. Драгомиров. На той час він був уже відомим теоретиком військової справи, займав посаду командира 14-ї піхотної дивізії. Ця операція була для нашого земляка чудовою можливістю перевірити свої теоретичні погляди на практиці. Тому в переддень воєнних дій М. І. Драгомиров писав із Зімінци: «Пишу перед великим для мене днем, де з'ясується, чого варта моя система виховання і навчання військ і чи варті ми обое, тобто я і моя система, чого-небудь». Цікаво, що більшість призовників у частинах, підпорядкованих нашому землякові, були з Харківської, Полтавської та Чернігівської губерній.

Згідно з планом ведення війни форсування Дунаю було заплановано в районі Сістово. Остаточне рішення було прийняте на нараді в Турну-Магуреллі 22 червня. Згідно з ним форсування Дунаю повинно було початися в ніч з 26 на 27 червня (ці і всі наступні дати — за новим стилем, прим. — І. Л.) у Зімінци-Сістово. Наступ доручено очолити М. І. Драгомирову з його дивізією, посиленою кількома іншими підрозділами. По закінченні форсування біля Зімінци-Сістово повинен бути наведений міст і проведена переправа інших військ головних сил Дунайської армії.

Особливу увагу М. І. Драгомиров звернув на збереження повної таємниці місця і часу форсування. Практично всі накази і розпорядження про переправу віддавались лише усно. Навіть понтонним батальйонам не було дано письмового маршруту, і до місця переправи їх вів офіцер штабу армії. Всім особам, які безпосередньо не брали участі в операції, місце, і час формування або взагалі не повідомлялись, або повідомлялись в останній момент. З загальними положеннями переправи, без повідомлення місця і часу, генерал-майор Драгомиров ознайомив командирів частин своєї дивізії ще 24 червня, але остаточні вказівки дав лише вранці 26 червня і до того ж командирам лише тих підрозділів, що були призначені в склад першого рейсу десанта.

Розподіл на посадку всієї дивізії М. І. Драгомиров провів лише о 17 годині 26 червня. Із складу головної квартири (штабу — прим. І. Л.) пункт і час форсування знала дуже обмежена кількість осіб, навіть царю Олександру II точний пункт форсування був повідомлений лише о 12-й годині 26 червня. Призначені для переправи війська підводились до районів дислокації тільки в ніч на 26 червня, до того ж вони розташовувались в Зімінци так, щоб ні в чому не змінити її звичайний зовнішній вигляд. З цією метою було заборонено встановлювати палатки, війська розташовувались в садах і за будинками або кущами, особливо ретельно були сховані від спостерігачів з південного берега Дунаю артилерія, понтони і обози. Весь район розташування військ перед форсуванням був оточений, щоб не допустити проникнення у нього турецьких шпигунів. Вихід із цього району до Дунаю для водопою і купання був дозволений лише невеликими партіями по черзі.